

UNELE ASPECTE PRIVIND PREZENȚA TEUTONILOR ÎN BANAT (1429—1432)

de ALEXANDRU NEMOIANU

În perioada 1424—1427 lupta antiotomană a cunoscut câteva succese remarcabile legate mai ales de numele viteazului domnitor Dan al II-lea și de cel al comitelui Timișoarei, florentinul Filippo Scolari de Ozora. Succesele militare ale comitelui de Timișoara ar fi fost imposibile fără contribuția cnezilor din Banat. Pe de altă parte, fără un sprijin substanțial al regalității maghiare, eforturile și succesele obținute nu puteau fi valorificate în sensul împiedicării otomanilor de a mai ataca nordul Dunării. Dar împăratul Sigismund de Luxemburg, preocupat de alte probleme, s-a mulțumit să lase pe seama comitelui de Timișoara sarcina de a apăra granița de sud a regatului, iar în ce privește porțiunea din nordul munților Carpați (sudul Transilvaniei) Sigismund a crezut că poate găsi o soluție aducându-i pe cavalerii teutoni.

În 1426 Sigismund scrie din Vișegrad vicevoievodului Transilvaniei Lorand Lapeș că „deoarece vede că părțile de sud ale Transilvaniei datorită vecinătății cu turcii și a incursiunilor și a stricăciunilor permanente ale păgînilor suferă foarte mult s-a gândit să îi aducă pe cavalerii cruciferi ai Sfintei Maria a teutonilor și urmînd exemplul regelui Andrei să îi așeze în sudul Transilvaniei pînă la Porțile de Fier incredințindu-le paza hotarelor“¹.

Moartea lui Filippo Scolari va complica și mai mult lucrurile. Sigismund va încerca să continue activitatea comitelui de Timișoara și întreprinde o campanie antiotomană în direcția cetății Golumbac de pe malul sudic al Dunării, cu intenția de a dezvolta apoi acțiuni ofensive în Balcani. Dar șovăielnicul împărat, lipsit de priceperea florentinului, va fi înfrînt sub zidurile cetății Golumbac și silit să se retragă peste Dunăre. Proporțiile înfrîngerii au fost și mai mult mărite datorită faptului că turcii au atacat ariergarda armatei lui Sigismund și au nimicit-o².

Și în această luptă greul l-au dus oștenii lui Dan al II-lea și cnezii bănățeni. Astfel, într-o scrisoare trimisă primarului din Frankfurt, proto notarul lui Sigismund încerca să diminueze proporțiile înfrîngerii, menționînd totuși că au căzut 200 de oameni „toți oameni sârmani din Țara Românească“³ (alles arm leutt usz der Walachey).

Pe de altă parte Dan al II-lea dăruiește cu sate și moșii pe unii boieri pentru că i-au slujit cu credință („în toate războaiele cu dreaptă credință“⁴).

¹ *Documente privitoare la istoria românilor, 1346—1450*, culese, adnotate și publicate de N. Densușianu, vol. I, partea a II-a, București, 1890, pag. 539 (în continuare *Hurmuzachi*, I, 2).

² *Ibidem*, p. 556.

³ *Ibidem*, p. 551.

⁴ Vezi *Documente privind Istoria României*, veac. XIII, XIV, XV, B, Țara Românească, București, 1951, p. 82—87 și p. 91.

În același timp Sigismund acordă o serie de avantaje unor cnezi români din Banat. Astfel el confirmă pe nobilii din familia de Măciș în posesiunea moșiilor Ruginoasa, Leorgiș și Toplița, din districtul Sebeș, ca recompensă pentru numeroasele fapte de vitejie făcute pe câmpul de luptă și mai ales pentru „marile servicii săvârșite“ în lupta de la Golumbac, unde au și căzut Roman fiul lui Costa și Mihai fiul lui Farcaș din această familie⁵.

Tot pentru servicii credincioase și cu deosebire pentru cele dovedite în lupta cu turcii sub castrul Golumbac, Sigismund restituie lui Vlad și lui Petru Vitez de Bizerea o curte în orașul Caransebeș⁶.

După această înfrângere, Sigismund de Luxemburg va încerca să pună în aplicare un plan strict defensiv care se va dovedi în cele din urmă falimentar.

În primul rînd el încheie o pace de trei ani cu otomanii (de fapt un armistițiu) perioadă în care își imagina că planul său va putea prinde viață. Este vorba de armistițiul de la Golumbac care va duce la defectarea întregului sistem existent anterior, sistem creat de Dan al II-lea și de Filippo Scolari.

Sistemul de care vorbeam se baza în esență pe alianța și întraajutorarea anti-otomană între Serbia, Banat și Țara Românească și regalitatea maghiară. Armistițiul încheiat obliga Țara Românească la tribut și la darea viilor, iar Serbia și Bosnia la tribut. În schimb turcii se obligau ca vreme de trei ani să nu atace nordul Dunării⁷. Sigismund plănuia ca în răstimpul de trei ani cîștigat, prin sacrificarea lui Dan al II-lea, să fortifice colțul de sud al Banatului, împiedicîndu-i pe turci să mai pătrundă spre Transilvania și Ungaria.

Sarcina acestei fortificații urma să fie rezolvată de către cavalerii teutoni, cărora încă în 1428 Sigismund le scria că are de gînd să le dea „anumite locuri întărite în vecinătatea Dunării între Ungaria, Serbia și Țara Românească, în scopul de a face apărarea contra turcilor“⁸.

În Congresul de la Luck din 1429 unde s-au întîlnit Sigismund, Vladislav regele Poloniei, Vitold marele cneaz de Lituania, cavalerii teutoni, boierii moldoveni și munteni, primul a încercat să obțină pentru teutoni un teritoriu mai întins cuprinzînd și Chilia, Gurile Dunării, Belgradul și Golumbac (sub rezerva de a-l cîștiga de la turci), dar nu a reușit⁹.

Prin urmare planul lui Sigismund pornea de la început greșit. Singurul lucru pe care putea să-l ofere teutonilor era sud-estul Banatului. Pe de altă parte situația Țării Românești, principalul aliat în lupta antiotomană de pînă atunci, era tot mai rea.

Astfel Alexandru Aldea pierde cetățile dunărene, mai puțin Brăila, și dă pentru prima oară în istoria Țării Românești tribut de sînge turcilor¹⁰. Acestea Alexandru Aldea le-a făcut silit de lipsa ajutorului din partea lui Sigismund, cum destul de clar rezultă dintr-o scrisoare trimisă de domnul român palatinului Ungariei și comitelui de Timișoara¹¹.

⁵ Hurmuzaki, I, 2, p. 556.

⁶ *Ibidem*, p. 561.

⁷ *Ibidem*, p. 761—762, cf. și I. Mînea, *Principatele Române și politica orientală a împăratului Sigismund*, București, 1919, pag. 190—191.

⁸ Hurmuzaki, I, 2, p. 553.

⁹ I. Mînea, *op. cit.*, p. 193—195.

¹⁰ *Ibidem*, p. 209.

¹¹ I. Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească în sec. XV—XVI*, vol. I, 1413—1508, București, 1905 p. 51—52.

Faptul că Sigismund de Luxemburg își punea așa de mari speranțe în teutoni dovedește o dată în plus că el nutrea o serie de scopuri ce îl pot califica drept depășit de evenimente.

Teutonii încetaseră să mai fie o mare putere. În posesiunile lor erau siliți să vegheze, din toate părțile fiind atacați de poloni, în Neumarc și chiar în Prusia începeau să apară partizani ai busișilor, iar cavalerii mai tineri începeau să fie nesupuși¹².

După Congresul de la Luck Sigismund îi chemă în sudul Banatului cu obligația de a apăra direcția Severin—Belgrad¹³.

În legătură cu așezarea teutonilor în sud-estul Banatului se pun o serie de probleme asupra cărora vom insista ceva mai mult.

Pînă la venirea lor sarcina de a apăra vadurile Dunării o aveau cnezii români din districtele bănățene, dăruiți pentru aceasta cu diplome și privilegii. Această nobilime cu rosturi militare se subordona fie banului de Severin, fie comitelui de Timișoara (atunci cînd, după expresia documentelor, „demnitatea de ban al Severinului este vacantă“). Cu obligația de a participa atunci cînd era nevoie la lupta antiotomană cu „o lance“¹⁴. Erau obligați de asemenea să contribuie la consolidarea și întreținerea întăriturilor de la Dunăre în număr de circa 20. Aceste obligații se referă la munca la cetăți, contribuții bănești la repararea și conservarea acestor cetăți și bineînțeles participarea la apărarea lor¹⁵.

În schimb cnezii și românii din districte aveau drepturi remarcabile; judecățile ce se țineau în fața unui reprezentant al regelui erau făcute de cnezii români, hotărârile se luau în prezența unor reprezentanți ai adunărilor cnezilor din districte și daniile se făceau cu asentimentul acestora¹⁶.

Prin urmare avem de a face cu un fel de dublă confirmare, actul regal trebuind să aibă o adeverire că nu încalcă drepturi de dată mai veche, adeverire ce o dădea adunarea cnezilor din district, continuatoarea sfatului obștii. Acești cnezi și districtele românești se subordonau regelui reprezentat de castelanii cetăților regale și banului de Severin

Venirea teutonilor schimbă însă termenii acestei situații în următorul sens: demnitatea de ban al Severinului urma să revină magistrului ordinului teuton, iar cetățile de la Dunăre urmau să fie apărate în mod permanent de cavalerii teutoni, urmau să fie fortificate vechile fortificații în manieră teutonă, iar cnezii români urmau să le dea ajutor la lucrul de la cetăți, la aprovizionare și numai în caz de pericol *exceptional* urmau să participe la luptele cu turcii¹⁷. Practic aceasta însemna o decădere în fapt a cnezilor români de la stare de nobilime cu rosturi militare într-o stare de auxiliari ai teutonilor, sau mai precis de iobagi ai cetăților.

În plus, cunoscută fiind voracitatea ordinului teuton, era de așteptat ca aceștia să își mărească mereu pretențiile schimbînd în cele din urmă și de drept situația cnezimii române. Astfel în 7 martie 1432 teutonii cer regelui să le permită să

¹² Erich Joachim, *König Sigmund und der deutsche Ritterorden in Ungarn 1429—1432*, în „Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung“, XXXII, 1912, Innsbruck, p. 92—93 (în continuare Erich Joachim, *König Sigmund...*).

¹³ *Ibidem*, p. 95.

¹⁴ Pesty Frigyes, *A Szörényi Bdnóság és Szörény vármegye története*, vol. III, Budapest, 1878, p. 10—13.

¹⁵ Vezi *Harmuzaki*, I, 2, p. 541, 671 și 685.

¹⁶ *Ibidem*, p. 563.

¹⁷ Erich Joachim, *König Sigmund...*, anexa IV, p. 113—114.

aducă și coloniști¹⁸. O acceptare din partea regelui ar fi însemnat crearea cadrului juridic pentru deposedarea de bunuri a cnezilor. Măsurile antiortodoxe luate în 1428 de Sigismund generaseră și ele o anumită stare de tensiune.

Această situație nou creată a făcut ca în rîndurile nobilimii române să domnească o stare de adîncă nemulțumire. Deși nu avem de a face cu o revoltă generală, a avut loc o rezistență permanentă, un refuz de colaborare care se va concretiza în cele din urmă cu izgonirea teutonilor pentru totdeauna din Banat.

Prin urmare, în anul 1429, teutonii sint aduși în Banat și instalați în cetățile de la Dunăre.

Sistemul defensiv al Severinului avea forma unui triunghi ale cărui vîrfuri erau spre est, cetatea Severinului, spre vest, cetatea Sf. Ladislav în fața Golumbacului și spre nord spre Mehadia. Sprijinul uman era asigurat de trei districte românești : Mehadia, Almăj și Îlădia¹⁹. Dar pe lîngă acestea și celelalte districte urmau să le dea teutonilor grîu, ovăz, hamei și un anumit număr de animale, porci și oi mai ales²⁰. Teutonii aveau și dreptul de a pescui în Dunăre și de a usca pește. Spre a li se completa veniturile li se dădeau și veniturile monetărilor din Sibiu, Klaus von Radewitz fiind și comite al monetăriei din Sibiu²¹.

Împăratul Sigismund le-a pus deci la dispoziție toate mijloacele materiale necesare atingerii scopului său, de a opri atacurile turcilor în sudul regatului. În același timp el sacrifică alianța cu Țara Românească și nemulțumea profund pe cnezii bănățeni. În aceste condiții vom asista la o permanentă rezistență anti-teutonă.

Imediat ce s-au instalat, teutonii fac o listă amănunțită a ceea ce găsesc. Din aceasta ne dăm seama cît de mari erau obligațiile românilor din Banat și ce eforturi erau ei dispuși să facă pentru a-și asigura unele drepturi. Erau 24 de întărituri (între care cîteva cetăți foarte puternice : Severin, Orșova, Mehadia, Saan) în care se găseau 238 de arme de foc (bombarde) „shutzen“²². Acestea erau deservite de 593 de cnezi din districtele amintite și de 3174 de țărani din aceleași districte, datori să muncească la oetăți²³.

De la bun început teutonii încearcă să își asigure niște venituri extraordinare din partea regalității și să își subordoneze financiar, prin pretenții imposibil de acoperit, cnezimea românească. O altă listă întocmită de ei cuprindea toate cheltuielile necesare pentru a reface sistemul defensiv, listă care în final însumează fantastica sumă de 314822 de guldeni de aur ungurești²⁴.

O primă formă a luptei populației românești împotriva teutonilor o va reprezenta împotrivirea mergînd pînă la fuga din regat.

Astfel, așa cum am arătat, în 1429 Vlad de Bizerea fusese dăruit cu unele privilegii de către Sigismund pentru fapte de vitejie dovedite în lupta de la Golumbac. În 1433 Sigismund îl scoate din toate drepturile pentru „infidelitate“ și mai ales pentru că a trecut munții, refugiindu-se la Dan al II-lea²⁵.

Fără îndoială că situația de subordonare față de teutoni a determinat fuga lui Vlad de Bizerea și nu „infidelitatea“, toate documentele anterioare amintindu-ni-l ca pe un viteaz luptător antiotoman.

¹⁸ *Ibidem*, anexa VI, p. 116—118.

¹⁹ *Ibidem*, anexa II, p. 108—109.

²⁰ *Ibidem*, anexa IV, p. 113—114.

²¹ *Hurmuzaki*, I, 2, p. 564.

²² Erich Ioachim, *König Sigmund...*, anexa II, p. 108—109.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*, anexa III, p. 109—113.

²⁵ *Hurmuzaki*, I, 2, p. 502 și 503, cf. I. D. Suciuc, *Aspecte ale unității poporului român în secolele XIV—XV*, în „Studii“, 6, 1969, p. 1070—1073.

Un alt mod de a rezista a fost refuzul cnezilor de a se prezenta la judecată în fața magistrului teuton și de a-i recunoaște autoritatea.

Astfel în cursul anului 1430 a intervenit un conflict între cnezii din Almăj și nobilul Emeric de Remetea, conflict legat probabil de dreptul de pășunat, de vreme ce într-un act din același an Radewitz poruncește lui Emeric de Remetea să restituie lui Dionisie din Almăj 33 de oi ce i le luase pe nedrept²⁶. Conflictul a fost adus de Emeric în fața lui Klaus von Radewitz, în calitatea ce o avea de ban al Severinului. Dar într-o scrisoare trimisă lui Sigismund, magistrul teuton arată că cnezii din Almăj nici nu s-au înfățișat, nici nu au trimis pe nimeni să îi prezinte la termenul ce li se dase ci „au cerut cu toții ca judecata să o țină regele“²⁷.

Asistăm deci la refuzul cnezilor almăjeni de a recunoaște autoritatea lui Klaus von Radewitz în materie de drept funciar. Acest drept avându-l numai regele și „adunarea generală a nobililor și cnezilor din district“²⁸.

Prin urmare rezultă că românii recunoșteau lui Radewitz doar o autoritate militară, dată de calitatea lui de ban de Severin, dar în nici un fel nu înțelegeau să i se subordoneze în probleme legate de dreptul de stăpînire.

Dacă autoritatea militară o recunoșteau în drept, în fapt au refuzat să înfăptuiască ceva. Astfel într-o scrisoare din 7 martie 1432 trimisă din Severin, teutonii arată că „pe oameni nu i-au lăsat să vină să lucreze la întărituri iar la o primedie mică nu i-a ajutat nimeni“ ; pe de altă parte ei cer regelui să le îngăduie să aducă coloniști²⁹.

Din această scrisoare rezultă cu claritate că teutonii nu aveau decît rosturi militare și că aveau de făcut față unei rezistențe populare foarte puternice. Aceasta explică de ce la 6 august 1431 Klaus von Radewitz întreba din Niirnberg dacă pacea cu turcii se prelungește³⁰.

Cum se știe turcii au atacat în 1432 Țara Românească și pe teutonii din sudul Transilvaniei³¹. Pagubele au fost mari atît în sudul Transilvaniei, dar mai ales la teutoni.

Astfel la 2 iunie 1432 marele prinț Svidrigailo îl anunță pe Marele Maestru că a aflat de la un trimis al domnului Țării Românești că turcii au intrat pe la Porțile de Fier și i-au nimicit pe teutoni de n-au mai rămas decît cîțiva în viață³².

În decembrie 1432 misiunea (komptur) din Osterode afla de la nobilul polon Ioan de Stangenberg că turcii i-au nimicit pe teutoni și că le-au mai rămas doar trei întărituri³³.

Practic acest atac turcesc a pus capăt prezenței teutonilor în Banat, deși Radewitz mai apare de cîteva ori purtînd titlul de ban al Severinului³⁴.

Eșecul lui Sigismund de Luxemburg a evidențiat cîteva lucruri, anume că politica de defensivă exclusivă în fața turcilor nu poate duce la nici un rezultat pozitiv și mai ales că cei care luptă cu maximă eficacitate contra turcilor sînt nobilii români.

²⁶ Hurmuzaki, I, 2, p. 504.

²⁷ *Ibidem*, p. 565.

²⁸ *Ibidem*, p. 553.

²⁹ Erich Ioachim, *König Sigmund...*, anexa VI, p. 116—118

³⁰ *Ibidem*, anexa V, p. 115.

³¹ Hurmuzaki-Iorga, XV, 1, pag. 16—17, 20—21.

³² Erich Ioachim, *König Sigmund...*, p. 103.

³³ *Ibidem*, p. 103.

³⁴ Hurmuzaki, I, 2, p. 591, pag. 599.

S-a adevărit, în al doilea rând, că lupta antiotomană trebuie dusă în strînsă colaborare de regatul maghiar și Țara Românească, împreună cu țările balcanice. Revalorificînd acest sistem, existent pe timpul lui Dan al II-lea și al lui Filippo Scolari și utilizînd cu eficiență capacitățile militare ale cnezilor români Iancu de Hunedoara va reuși să obțină o serie de victorii remarcabile asupra turcilor în anii imediat următori.

**QUELQUES ASPECTS CONCERNANT LA PRÉSENCE
DES TEUTONS EN BANAT
(1429—1432)**

— Résumé —

Pendant 1429—1432 l'Empereur Sigismund de Luxemburg a essayé d'établir définitivement l'Ordre teutonique dans le Banat.

Leurs presence a mécontenté la population roumaine qui organisera une vaste action de resistance. Suite des ces actions l'Ordre teutonique est obligé de se retirer et les roumains du Banat consolident leurs droits.